

Jadwiga Florczak-Bywalec*

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA KOBIET W POLSCE¹

1. UWAGI WSTĘPNE

Zatrudnienie kobiet w Polsce ma długoletnią tradycję. Jednak szybki wzrost ich aktywności zawodowej miał miejsce dopiero w okresie powojennym, zwłaszcza w latach sześćdziesiątych. O ile w 1960 r. odsetek kobiet czynnych zawodowo w wieku produkcyjnym wynosił 65,5, to w 1970 r. już 74,3. Po roku 1970 wskaźnik aktywności zawodowej kobiet zaczął maleć i według danych ze spisu w 1988 r. wyniósł 71,8². Przyczyną tego spadku były zmiany w strukturze ludności Polski według wieku i przedłużanie się okresu poświęcanego na edukację. Coraz lepiej wykształcone kobiety pracowały zawodowo nie tylko z przyczyn ekonomicznych. Wyjście poza tradycyjnie przypisane im środowisko rodzinne i poza określone tradycją role społeczne otwierało cały szereg zmian w ich życiu. W szczególności wpłynęło pozytywnie na samoocenę kobiet oraz powstawanie bardziej nowoczesnego modelu pełnionych przez nie ról społecznych.

Długoletnia obserwacja sytuacji kobiet na rynku pracy daje podstawy do zastanawiającej zależności. Wraz ze wzrostem popytu na pracę uruchamiane były różne instrumenty zachęcające kobiety do podejmowania pracy (wzrost liczby miejsc w żłobkach, przedszkolach). Upowszechniana była ideologia zrównująca prawa kobiety i mężczyzny, wyrażająca się m. in. w równym z mężczyzną prawie do pracy we wszystkich zawodach oraz równości płacy za równą pracę³. Gdy zapotrzebowanie na pracę malało, pojawiały się zachęty do

* Dr, adiunkt w Katedrze Polityki Ekonomicznej UŁ.

¹ Wszystkie dane statystyczne w tekście i w tabelach, jeśli nie zaznaczono inaczej, pochodzą z BAEL, GUS maj 1994.

² Dane pochodzą z roczników statystycznych GUS.

³ Por. S. Stachnik-Czajkowska, *Praca zawodowa jako wartość w życiu kobiet*, [w:] *Kobieta w kulturze i społeczeństwie*, red. B. Jedynak, Lublin 1990, s. 281.

dezaktywizacji zawodowej – urlopy wychowawcze i wcześniejsze emerytury. Proces transformacji społeczno-politycznej przyniósł wiele zmian obcych dotąd polskiemu społeczeństwu. Jedną z nich jest wystąpienie na dużą skalę bezrobocia. Charakterystyczne jest, że utratą pracy zagrożone są częściej kobiety niż mężczyźni. W kontekście pogłębiającego się bezrobocia kobiet coraz częściej lansowane są poglądy, że wysoka aktywność zawodowa kobiet nie sprzyja trwałości rodziny i właściwemu wychowaniu dzieci.

Zmiany aktywności zawodowej kobiet wskazują na rosnącą nierówność kobiet na rynku pracy⁴.

Nowym źródłem informacji o zmianach zachodzących w tej sferze są badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny co kwartał, począwszy od maja 1992 r. W opracowaniu wykorzystamy wyniki ostatnich opublikowanych (maj 1994) badań. Reprezentacyjny charakter badania zakłada taki dobór badanej populacji, na podstawie której można uogólniać wyniki uzyskane z próby na populację generalną⁵.

Należy zaznaczyć, że sytuacja na rynku pracy jest silnie uwarunkowana zarówno transformacją systemową, jak i cechami strukturalnymi zasobów pracy. Szczególną uwagę zwracają od dawna różnice struktury czynnych zawodowo w rolnictwie i poza rolnictwem według wieku i wykształcenia. Według danych spisu powszechnego w 1988 r. czynni zawodowo w rolnictwie byli znacznie starsi niż czynni zawodowo poza rolnictwem. Wśród czynnych zawodowo poza rolnictwem było znacznie mniej, tylko 22%, osób z wykształceniem nie przekraczającym podstawowego; w rolnictwie analogiczny odsetek wynosił 67%. Ta luka edukacyjna dotyczy wszystkich grup wieku, choć w różnym stopniu. Interesująca byłaby analiza sytuacji na rynku pracy w przekroju miasto-wieś. Jednak w opublikowanych danych BAEL w tym przekroju nie uwzględniono płci. Ponieważ naszym celem jest pokazanie sytuacji kobiet na rynku pracy, ograniczymy analizę do tych informacji, które uwzględniają płeć respondentów.

2. POZIOM AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ

W badaniach, których wyniki stanowią podstawę niniejszego opracowania, wyodrębniono z punktu widzenia aktywności zawodowej trzy grupy: osoby pracujące, bezrobotne i bierne zawodowo. Zanim zajmiemy się charakterystyką

⁴ Por. J. E. K o t o w s k a, *Pozycja kobiet na polskim rynku pracy*, „Wiadomości Statystyczne” 1993, nr 3.

⁵ Koncepcja badania aktywności ekonomicznej ludności, jego podstawy metodologiczne oraz organizacja zostały przedstawione w artykule J. W i t k o w s k i e g o, *Metodologia i organizacja badania aktywności ekonomicznej ludności*, „Wiadomości Statystyczne” 1992, nr 12.

tych grup według płci, trzeba zaznaczyć, że w ostatnim okresie poziom aktywności zawodowej zarówno mężczyzn, jak i kobiet w dalszym ciągu zmniejszał się⁶.

Tabela 1

Ogólny poziom aktywności ekonomicznej ludności w wieku 15 lat i więcej

Wyszczególnienie	1970	1978	1988	Maj 1992	Maj 1993	Maj 1994
Ogółem	70,6	67,3	65,3	61,4	60,4	60,5
Mężczyźni	79,9	76,6	74,3	69,9	68,4	68,8
Kobiety	62,0	58,7	57,0	53,7	53,1	53,1

Źródło: NSP 1970, 1978, 1988; BAEL maj 1992, 1993, 1994.

Pamiętając, że do aktywnych zawodowo zalicza się obecnie również osoby bezrobotne, skalę zmian w poziomie aktywności zawodowej w stosunku do danych ze spisów powszechnych lepiej ukazuje wskaźnik zatrudnienia. Wskaźników aktywności zawodowej nie można bowiem bezpośrednio porównywać⁷.

Tabela 2

Ogólna charakterystyka aktywności ekonomicznej ludności w wieku 15 lat i więcej

Wyszczególnienie	Współczynnik aktywności zawodowej ^a	Wskaźnik zatrudnienia ^b	Stopa bezrobocia ^c	Udział osób biernych zawodowo
Ogółem				
maj 1992	61,4	53,5	12,9	38,6
maj 1994	60,5	52,0	14,0	39,5
Mężczyźni				
maj 1992	69,9	61,6	11,9	30,1
maj 1994	68,8	60,0	12,8	31,2
Kobiety				
maj 1992	53,7	46,1	14,1	46,3
maj 1994	53,1	44,9	15,5	46,9

^a Udział osób aktywnych zawodowo (pracujących i bezrobotnych) w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej,

^b Udział osób pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

^c Udział osób bezrobotnych w ogólnej liczbie aktywnych zawodowo.

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności Polski, maj 1994*. Informacje i opracowania statystyczne GUS, Warszawa 1994.

⁶ Por. Z. Czyżowska, *Wpływ obfitości zasobów pracy na tempo i kierunki wzrostu gospodarczego w Polsce*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1994, nr 4.

⁷ Bezpośrednie porównanie poziomu współczynników aktywności zawodowej nie ma uzasadnienia ze względu na różnice w definiowaniu osób czynnych i aktywnych zawodowo w 1988 i 1992 r.

Wyraźnie widać, że udział pracujących wśród ludności powyżej 15 roku życia maleje, przy czym dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet. W maju 1994 r. pracujący mężczyźni stanowili 60,0%, bezrobotni 12,8%, a bierni zawodowo 31,2% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Odpowiednie wskaźniki dla kobiet wynosiły 44,9%, 15,5% i 46,9%. Zmniejszyły się także wskaźniki aktywności zawodowej, wzrosła stopa bezrobocia i udziały biernych zawodowo.

Cechami różnicującymi poziom aktywności zawodowej są przede wszystkim: wiek, wykształcenie i stan cywilny. Aktywność zawodowa kobiet zawsze była niższa niż mężczyzn. Jednak analiza według wieku wskazuje, że cecha ta bardziej różnicuje wskaźniki aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn. Największa różnica 24,7 p.p. występuje w grupie osób w wieku 25–29 lat. Dla mężczyzn z tej grupy współczynnik aktywności zawodowej wynosił 94,8, dla kobiet 70,1. Różnica najmniejsza, zaledwie 6,6 p.p., dotyczy osób w wieku 45–49 lat (mężczyźni – 87,3, kobiety 80,7). Utrwalił się – jak widać – model aktywności zawodowej kobiet polegający na przerywaniu pracy wtedy, gdy trzeba zaopiekować się małymi dziećmi i powrocie do pracy po ich odchowaniu.

Tabela 3

Aktywność ekonomiczna ludności według wieku (w %)

Wyszczególnienie	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia	Bierni zawodowo
Ogółem	60,5	52,0	14,0	39,5
w wieku:				
przedprodukcyjnym	5,4	5,2	4,0	94,6
produkcyjnym	74,9	64,0	14,6	25,1
poprodukcyjnym	14,6	14,1	3,2	85,4
Mężczyźni	68,8	60,0	12,8	31,2
w wieku:				
przedprodukcyjnym	6,7	6,4	4,2	93,3
produkcyjnym	79,9	69,4	13,1	20,1
poprodukcyjnym	17,3	16,9	2,6	82,7
Kobiety	53,1	44,9	15,5	46,9
w wieku:				
przedprodukcyjnym	4,0	3,8	3,7	96,0
produkcyjnym	69,6	58,2	16,3	30,4
poprodukcyjnym	13,5	13,0	3,6	86,5

Źródło: jak do tab. 2.

Stopa bezrobocia kobiet jest wyższa i dotyczy to wszystkich grup w wieku produkcyjnym. Jedynie wśród osób powyżej 50 roku życia mężczyźni nieco częściej niż kobiety tracą pracę.

Istotnym czynnikiem różnicującym aktywność zawodową jest wykształcenie.

Tabela 4

Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej według poziomu wykształcenia (w %)

Wyszczególnienie	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia	Bierni zawodowo
Ogółem	60,5	52,0	14,0	39,5
wyższe	81,1	77,9	3,9	18,9
policealne	83,6	55,9	9,2	16,4
średnie zawodowe	77,0	67,5	12,3	27,0
średnie ogólne	55,9	47,0	15,9	44,1
zasadnicze zawodowe	78,6	64,9	17,4	21,4
podstawowe i niepełne podstawowe	36,6	31,1	15,0	63,4
Mężczyźni	68,8	60,0	12,8	31,2
wyższe	81,5	78,1	4,3	18,5
policealne	82,6	76,5	7,3	17,4
średnie zawodowe	81,9	73,7	9,9	18,1
średnie ogólne	56,9	49,6	12,8	43,1
zasadnicze zawodowe	84,5	71,7	15,2	15,5
podstawowe i niepełne podstawowe	44,5	38,1	14,5	55,5
Kobiety	53,1	44,9	15,5	46,9
wyższe	80,7	77,7	3,5	19,3
policealne	83,9	76,0	9,7	16,1
średnie zawodowe	72,4	61,7	14,7	27,6
średnie ogólne	55,5	46,1	16,9	44,5
zasadnicze zawodowe	68,8	53,7	21,9	31,2
podstawowe i niepełne podstawowe	30,7	25,9	15,4	69,3

Źródło: jak do tab. 2.

Zróznicowanie to jest większe w przypadku kobiet. Różnica w poziomie aktywności zawodowej grupy z wykształceniem policealnym, w której wskaźnik jest najwyższy (83,9), i grupy z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, w której wskaźnik jest najniższy (30,7), wynosi aż 52,6 p.p. W przypadku mężczyzn różnica ta jest mniejsza i wynosi 40 p.p., przy czym najwyższy poziom aktywności zawodowej cechuje mężczyzn z wykształceniem zasadniczym zawodowym (84,5). Należy zaznaczyć, że największe różnice w aktywności zawodowej mężczyzn i kobiet występują

w dwóch najniższych poziomach wykształcenia. Wskaźniki dla osób z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim ogólnym są dla obu płci zbliżone. Oznacza to, że kobiety posiadające wysokie kwalifikacje podejmują pracę zawodową równie często jak mężczyźni z podobnymi kwalifikacjami.

Wyższa o 2,7 p.p. stopa bezrobocia kobiet jest także w istotny sposób zróżnicowana, jeśli weźmiemy pod uwagę wykształcenie bezrobotnych. Bezrobocie bardziej dotknęło wszystkie grupy kobiet, z wyjątkiem tych, które miały wykształcenie wyższe. Jednak znacznie bardziej, w porównaniu z mężczyznami, były zagrożone kobiety z wykształceniem zawodowym. Wśród osób z wykształceniem średnim zawodowym stopa bezrobocia kobiet była o 4,8 p.p. wyższa, a wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym aż o 6,7 p.p. niż stopa bezrobocia mężczyzn.

Konsekwencją aktywności zawodowej i bezrobocia jest udział biernych zawodowo w poszczególnych grupach ludności według wykształcenia i płci. Zaledwie 4% biernych zawodowo kobiet i 5% mężczyzn legitymuje się wykształceniem wyższym i policealnym. Jednocześnie aż 67% kobiet i 62% mężczyzn w tej grupie to osoby z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym.

Kolejną cechą różnicującą aktywność ekonomiczną ludności jest stan cywilny.

Tabela 5

Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej
według stanu cywilnego (w %)

Wyszczególnienie	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia	Bierni zawodowo
Ogółem	60,5	52,0	14,0	39,5
kawaler/panna	49,5	37,8	23,5	50,5
żonaty/zamężna	69,2	61,2	11,5	30,8
wdowiec/wdowa	21,5	19,4	9,5	78,5
rozwódziona/rozwódziona	68,6	52,7	23,2	31,4
Mężczyźni	68,8	60,0	12,8	31,2
kawaler	56,2	42,6	24,2	43,8
żonaty	75,3	68,5	9,0	24,7
wdowiec	24,0	21,6	10,0	76,0
rozwódziona	68,3	47,9	30,7	31,7
Kobiety	53,1	44,9	15,5	46,9
panna	40,6	31,6	22,4	59,4
zamężna	63,2	54,0	14,5	36,8
wdowa	21,1	19,1	9,4	78,9
rozwódziona	68,4	55,0	19,6	31,6

Źródło: jak do tab. 2.

Najwyższe współczynniki aktywności zawodowej dotyczą osób będących w związkach małżeńskich i rozwiedzionych. Te ostatnie są niemal identyczne w przypadku mężczyzn i kobiet. Jednak rozwiedzione kobiety pracują znacznie częściej niż rozwiedzeni mężczyźni. Jest to jedyna grupa wyodrębniona według stanu cywilnego, w której wskaźnik zatrudnienia kobiet jest wyższy od wskaźnika zatrudnienia mężczyzn i to aż o 7,1 p.p. Wiąże się to z niższą o 19,1 p.p. stopą bezrobocia tej grupy kobiet w porównaniu z mężczyznami. Różnice między współczynnikami aktywności zawodowej i wskaźnikami zatrudnienia w grupie żonatych mężczyzn w porównaniu z zamężnymi kobietami nie są tak duże i wynoszą odpowiednio 12,1 p.p. i 14,5 p.p. Dość istotna różnica w poziomie aktywności zawodowej kawalerów i panien (15,6 p.p.) maleje, jeśli porównamy wskaźniki zatrudnienia (11 p.p.). W warunkach dużego bezrobocia, jakie obecnie występuje w Polsce, należy, analizując aktywność ekonomiczną ludności, uwzględniać wszystkie trzy miary sytuacji na rynku pracy: współczynniki aktywności zawodowej, wskaźniki zatrudnienia i stopy bezrobocia. Może się bowiem zdarzyć tak, że przy identycznych współczynnikach aktywności zawodowej, jak to miało miejsce w przypadku rozwiedzionych kobiet i mężczyzn, sytuacja obu grup na rynku pracy jest całkiem odmienna.

Trzeba dodać, że najliczniejszą grupę wśród pracujących stanowili żonaci mężczyźni (78,6%) i zamężne kobiety (77,7%). Najmniej było wdowców (0,9%) i wdów (6,2%) oraz rozwiedzionych, odpowiednio 1,5% i 4,5%.

3. PRACUJĄCY

Jedną z istotnych cech różnicujących pracujących jest status zatrudnienia. W badaniu aktywności ekonomicznej ludności, podobnie jak w statystykach międzynarodowych, wyodrębniono cztery kategorie osób z punktu widzenia statusu zatrudnienia: pracowników najemnych, osoby pracujące na własny rachunek, pracodawców i pomagających członków rodziny⁸.

Analizując populację pracujących według statusu zatrudnienia widzimy, że najliczniej występują pracownicy najemni (68,9%), wśród których zdecydowaną większość (66,1%) stanowią osoby pracujące w sektorze publicznym. Drugą grupę co do liczebności stanowią osoby pracujące na własny rachunek i pracodawcy (25%), przy czym pracodawcą jest w tej grupie co siódma osoba. Najmniej liczna w populacji pracujących jest grupa pomagających członków rodzin (6,1%).

⁸ Por. *Aktywność zawodowa i bezrobocie w Polsce. Raport z pierwszego w Polsce badania aktywności ekonomicznej ludności, przeprowadzonego w maju 1992 roku*, Departament Pracy i Dochodów Ludności GUS, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN, grudzień 1992, s. 64-65.

Tabela 6

Pracujący według statusu zatrudnienia (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem			Pracownicy najemni			Pracodawcy i pracujący na własny rachunek		Pomagający członkowie rodzin
	razem	w sektorze prywatnym		razem	w sektorze		razem	w tym pracodawcy	
		razem	w rolnictwie indywidualnym		publicznym	prywatnym			
			R = 100		R = 100				
Ogółem	100,0	54,2	39,4	68,9	66,1	33,9	24,9	15,3	6,1
Mężczyźni	100,0	56,2	36,0	67,8	64,5	35,5	27,2	17,6	4,9
Kobiety	100,0	52,1	43,8	70,2	68,1	31,9	22,1	11,9	7,6

Źródło: jak do tab. 2.

Rozpatrując status zatrudnienia według płci można stwierdzić, że kobiety nieco częściej niż mężczyźni są pracownikami najemnymi (odpowiednio 70,2% i 67,8%), a mężczyźni częściej niż kobiety prowadzą działalność gospodarczą na własny rachunek (27,2%, 22,1%).

Kobiety stanowiły 45,3% wszystkich pracujących. Wśród pracujących w sektorze prywatnym było ich nieco mniej (43,4%), przy czym większy był ich udział wśród zatrudnionych w rolnictwie indywidualnym (48,3%). A więc w sektorze prywatnym poza rolnictwem było ich zaledwie 40%. Także wśród pracujących na własny rachunek kobiety stanowiły 40%, a wśród pracodawców tylko 31%. Można więc przypuszczać, że zmiany w strukturze własnościowej naszej gospodarki polegające na jej prywatyzacji powodują ograniczanie ofert pracy dla kobiet.

Interesujące są dane dotyczące struktury zatrudnienia według sektorów, wieku i płci. Mimo że kobiety stanowią mniejszość wśród pracujących w sektorze prywatnym, prawidłowość ta nie dotyczy jednakowo wszystkich grup wiekowych. Młodsze kobiety częściej pracują w sektorze prywatnym niż w publicznym. Wśród kobiet pracujących w sektorze prywatnym mających status pracowników najemnych 30% ma mniej niż 30 lat. Analogiczny udział dla sektora publicznego wynosi 16,2%. Na własny rachunek pracują przede wszystkim panie w wieku 35–55 lat (50,2%), w tej grupie wiekowej mieści się też 60% kobiet-pracodawców. Relatywnie najstarsze są te, które pracują w rolnictwie indywidualnym (24,2% w wieku poprodukcyjnym) i pomagają rodzinom (29% w wieku poprodukcyjnym).

Poszczególne kategorie pracujących charakteryzują się bardzo zróżnicowanym poziomem wykształcenia. Jeśli przyjmiemy, że osoby wysoko kwalifikowane mają co najmniej średnie wykształcenie, to strukturę pracujących według płci, statusu zatrudnienia i wykształcenia prezentuje tab. 7.

Relatywnie najniższym poziomem wykształcenia legitymują się osoby związane z rolnictwem indywidualnym i pomagający członkowie rodzin. W tej pierwszej grupie aż 54,6% mężczyzn i 64,3% kobiet miało co najwyżej wykształcenie podstawowe. Najwyższym poziomem wykształcenia charakteryzują się pracodawcy: 22,9% mężczyzn i 14,9% kobiet miało wykształcenie wyższe, a odpowiednio 36,5% i 36,6% policealne lub średnie zawodowe.

Wykształcenie najliczniejszej kategorii, jaką są pracownicy najemni, jest bardzo zróżnicowane według płci. Udział kobiet z wykształceniem co najmniej średnim jest o 23,4 p.p. większy niż wśród mężczyzn. Lepiej wykształceni są pracownicy najemni zatrudnieni w sektorze publicznym. Ponad dwukrotnie większy był tu udział pracowników z wyższym wykształceniem (15,5%) niż w sektorze prywatnym (7,4%). W przypadku kobiet była to blisko trzykrotna różnica (18,5% i 6,7%).

Tabela 7

Pracujący według statusu zatrudnienia i wykształcenia

Wyszczególnienie	Odsetek pracujących z wykształceniem			
	co najmniej średnim		poniżej średniego	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
Ogółem	36,7	53,0	63,3	47,0
w tym:				
rolnictwo	11,7	14,7	88,3	85,3
pracownicy najemni	40,6	64,0	59,4	36,0
w sektorze:				
publicznym	44,6	69,6	55,4	30,4
prywatnym	34,2	52,3	65,8	47,7
osoby pracujące na własny rachunek i pracodawcy	31,8	29,8	68,2	70,2
w tym:				
pracodawcy	65,1	66,3	34,9	33,7
pomagający członkowie rodzin	10,8	18,9	89,2	81,1

Źródło: jak do tab. 2.

Dodać należy, że najliczniejszą grupę (32,6%) pracujących stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, przy czym w większości (blisko 70%) byli to mężczyźni. Stanowili oni 41% wszystkich pracujących mężczyzn. Kobiety najczęściej legitymowały się wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (30,5%).

W dalszym ciągu tylko niewielka część osób pracuje w niepełnym wymiarze czasu (10,8%), częściej są to kobiety (13,3%). Natomiast 81% wszystkich pracujących w tym systemie zatrudnionych jest w sektorze prywatnym. Piąta część kobiet pracujących w tym sektorze i 13% mężczyzn to osoby niepełnozatrudnione. Nie można jednak przyjąć, że jest to skutek prywatyzacji naszej gospodarki, ponieważ 72% wszystkich niepełnozatrudnionych stanowią pomagający członkowie rodzin oraz pracujący w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

W związku z obecną sytuacją na rynku pracy jest to dość zaskakujące. Jedną z form ograniczania bezrobocia jest bowiem elastyczne dysponowanie czasem pracy⁹. W okresach narastania bezrobocia zwiększa się na ogół

⁹ Por. M. Kabaaj, *Aktywna polityka zatrudnienia i środki walki z bezrobociem (Wybrane problemy)*, „Studia i Materiały IPISS” 1990, z. 11, s. 46-49.

Tabela 8

Pracujący według czasu pracy i statusu zatrudnienia (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem	W pełnym wymiarze czasu	W niepełnym wymiarze czasu
Ogółem	100,0	89,2	10,8
sektor:			
publiczny	100,0	95,5	4,5
prywatny	100,0	83,8	16,2
pracownicy najemni	100,0	93,3	6,7
w sektorze:			
publicznym	100,0	95,5	4,5
prywatnym	100,0	89,0	11,0
pracodawcy i pracujący na własny rachunek	100,0	86,3	13,7
pomagający członkowie rodzin ogółem pracujący w indywidualnych gospodarstwach rolnych	100,0	54,4	45,6
Mężczyźni	100,0	91,3	8,7
sektor:			
publiczny	100,0	96,7	3,3
prywatny	100,0	87,0	13,0
pracownicy najemni	100,0	94,9	5,1
w sektorze:			
publicznym	100,0	96,7	3,3
prywatnym	100,0	91,5	8,5
pracodawcy i pracujący na własny rachunek	100,0	89,2	10,8
pomagający członkowie rodzin ogółem pracujący w indywidualnych gospodarstwach rolnych	100,0	53,1	46,9
Kobiety	100,0	86,7	13,3
sektor:			
publiczny	100,0	94,3	5,7
prywatny	100,0	79,7	20,3
pracownice najemne	100,0	91,5	8,5
w sektorze:			
publicznym	100,0	94,3	5,7
prywatnym	100,0	85,8	14,2
pracodawcy i pracujący na własny rachunek	100,0	82,0	18,0
pomagający członkowie rodzin ogółem pracujące w indywidualnych gospodarstwach rolnych	100,0	55,2	44,8
	100,0	72,8	27,2

Źródło: jak do tab. 2.

liczba osób pracujących w niepełnym wymiarze czasu. Wydaje się, że stworzenie warunków sprzyjających podejmowaniu takiej pracy, zwłaszcza dla młodzieży, kobiet i ludzi starszych, może znacznie złagodzić problem bezrobocia; jest także korzystne ze względów zawodowych i społecznych. W badaniach aktywności ekonomicznej ludności przedstawiono także strukturę pracujących według sekcji europejskiej klasyfikacji działalności.

Tabela 9

Pracujący według sekcji europejskiej klasyfikacji działalności (w %)

Sekcje EKD	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Udział kobiet w ogólnej liczbie
Ogółem	100,0	100,0	100,0	45,3
w tym:				
rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	24,0	23,7	24,3	45,9
górnictwo i kopalnictwo	3,0	4,8	0,8	12,2
działalność produkcyjna	20,6	23,2	17,3	38,5
zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	1,6	2,4	0,6	19,2
budownictwo	6,5	10,6	1,5	11,0
handel i naprawy	11,4	9,4	13,8	54,9
hotele i restauracje	1,1	0,6	1,7	68,3
transport, składowanie i łączność	5,4	7,1	3,4	28,8
pośrednictwo finansowe	1,9	1,3	2,6	61,3
obsługa nieruchomości i firm	1,6	1,7	1,5	42,7
administracja publiczna i obrona narodo- wa, gwarantowana prawnie opieka socjalna	4,5	4,8	4,2	41,9
edukacja	6,6	2,6	11,4	78,2
ochrona zdrowia i opieka socjalna	6,4	2,3	11,4	80,3
pozostała działalność usługowa, komu- nalna, socjalna i indywidualna	4,3	4,4	4,1	43,3

Objaśnienie: EKD – europejska klasyfikacja działalności.

Źródło: jak do tab. 2.

Największa, blisko czwarta część kobiet pracuje w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie (24,3%), następnie w działalności produkcyjnej (17,3%), handlu i naprawach (13,8%), edukacji oraz ochronie zdrowia i opiece społecznej (po 11,4%).

Dwie ostatnie sekcje są – tradycyjnie już – najbardziej sfeminizowane. Kobiety stanowią tu odpowiednio 78,2% i 80,3% zatrudnionych. Trzecie miejsce pod względem udziału zatrudnienia kobiet zajmują hotele i restauracje

(68,3%) nie wyodrębniane wcześniej w strukturze działowo-gałęziowej gospodarki. Kobiety przeważają również wśród pracowników takich sekcji, jak pośrednictwo finansowe (61,3%) i handel i naprawy (54,9%). Najmniejszy jest ich udział, także już tradycyjnie, w zatrudnieniu w górnictwie i kopalnictwie (12,2%). Należy zaznaczyć, że najlepiej wykształceni są pracownicy sekcji edukacja. Blisko połowa z nich (46,8%) legitymuje się wykształceniem wyższym. Jeśli dodamy do tego 26,4% z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym, to tylko czwarta część zatrudnionych (26,8%) ma wykształcenie średnie ogólne lub niższe. Dla porównania, w sekcji działalność produkcyjna ta ostatnia grupa stanowi aż 67,6%. Odwrotnie kształtują się przeciętne wynagrodzenia. Można powiedzieć, że właśnie udział kobiet w zatrudnieniu jest ważnym czynnikiem określającym poziom wynagrodzenia.

W badaniach uwzględniono również charakterystykę pracujących według grup zawodowych.

Tabela 10

Pracujący według zawodów (w %)

Zawody	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Udział kobiet w ogólnej liczbie
Ogółem	100,0	100,0	100,0	45,3
w tym:				
parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy	6,3	7,6	4,8	34,5
specjaliści	9,0	5,6	13,1	65,6
technicy i inny średni personel	11,1	7,2	15,8	64,3
pracownicy biurowi	5,6	2,4	9,5	76,5
pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	8,6	5,1	12,9	67,6
rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	22,0	21,0	23,2	47,8
robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	19,9	29,8	8,0	18,2
operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	7,9	12,8	2,1	12,0
pracownicy przy pracach prostych	8,5	7,2	10,2	53,9

Źródło: jak do tab. 2.

Wynika z niej, że największa feminizacja zatrudnienia dotyczy pracowników biurowych (76,5%), pracowników usług osobistych i sprzedawców (67,6%), specjalistów (65,6%) oraz techników i innego średniego personelu (64,3%). Również wśród pracowników wykonujących prace proste kobiety stanowią większość (53,9%).

Mimo porównywalnego z mężczyznami poziomu wykształcenia, kobiety znacznie rzadziej niż mężczyźni zajmują eksponowane stanowiska. Wśród parlamentarzystów, wyższych urzędników i kierowników stanowią one zaledwie trzecią część (34,5%).

4. BEZROBOTNI

Zjawisko bezrobocia jest bez wątpienia najtrudniejszym problemem współczesnego rynku pracy w Polsce. Skala, jaką przybrało, powoduje, że wykracza ono poza ramy jedynie problemu ekonomicznego. W coraz większym stopniu staje się podstawową kwestią społeczną, a także polityczną. W maju 1994 r. kobiety stanowiły nieco więcej niż połowę (51%) bezrobotnych. Wskazuje to na większe zagrożenie bezrobociem kobiet niż mężczyzn. Wśród pracujących stanowiły one bowiem tylko 45,3%¹⁰. Dominującą przyczyną utraty pracy zarówno wśród mężczyzn (45,4%), jak i kobiet (43,4%) była likwidacja zakładu pracy lub stanowiska. Wśród kobiet dość często (17,5%) o zaprzestaniu pracy zdecydowały względy rodzinne i osobiste. Prawie piąta część bezrobotnych (M – 17,2%, K – 18,8%) wcześniej nie pracowała. Trzecią część tej grupy zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet stanowili absolwenci.

Istotnym problemem stało się bezrobocie długookresowe. Blisko 40% bezrobotnych (38,9%) czekało na pracę dłużej niż rok, przy czym 16,2% ponad dwa lata. Gorsza jest sytuacja kobiet. Częściej niż mężczyzn dotyczy ich bezrobocie długookresowe. Z badań wynika, że znaczna część bezrobotnych nie rejestruje się w urzędach pracy, a więc zjawisko bezrobocia ma szerszy zasięg niż wynika to z bieżącej rejestracji. W maju 1994 blisko 1/4 deklarujących się jako poszukujący pracy (23,5%) nie była zarejestrowana w urzędach pracy. Wśród bezrobotnych z wyższym wykształceniem nie zarejestrowani stanowili aż 52%.

Poszukując pracy bezrobotni najczęściej zgłaszali się do urzędów pracy (72%), korzystali z pomocy krewnych i znajomych (48,6%), zgłaszali się bezpośrednio do zakładów pracy (41,2%). Nie wystąpiły istotne różnice w sposobach poszukiwania pracy według płci.

Większość bezrobotnych stanowią osoby, które utraciły pracę (61,3% mężczyzn i 50,4% kobiet). Wśród kobiet dość liczna (25,8%) jest grupa powracających do pracy po przerwie. Analogiczny udział dla mężczyzn wynosił 13,8%.

Cechą o istotnym znaczeniu dla oceny szans na rynku pracy są kwalifikacje zawodowe. Na ogół osoby o wysokich kwalifikacjach nie mają trudności w znalezieniu pracy, a wśród bezrobotnych stanowią niewielki odsetek. Wyniki badania aktywności ekonomicznej ludności umożliwiają ocenę zagrożenia bezrobociem różnych grup ludności w zależności od poziomu wykształcenia.

W relatywnie najgorszej sytuacji na rynku pracy są osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, przy czym występuje tutaj najwyższa różnica, jeśli chodzi o zagrożenie bezrobociem kobiet. Jedynie wśród osób z wyższym

¹⁰ Por. D. Graniewska, *Praca i bezrobocie w opiniach respondentów z terenów o wysokiej stopie bezrobocia*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1994, nr 4.

Tabela 11

Stopa bezrobocia według poziomu wykształcenia i płci

Wykształcenie	Razem	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem	14,0	12,8	15,5
wyższe	3,9	4,3	3,5
policealne i średnie zawodowe	11,9	9,8	13,8
średnie ogólne	15,8	12,8	16,9
zasadnicze zawodowe	17,4	15,2	21,9
podstawowe i niepełne podstawowe	14,9	14,5	15,4

Źródło: jak do tab. 2.

wykształceniem stopa bezrobocia kobiet była niższa niż dla mężczyzn. W pozostałych grupach kobiety częściej tracą pracę.

Spójrzmy, jaka była struktura bezrobotnych według poziomu wykształcenia i przyczyn utraty pracy.

Tabela 12

Bezrobotni według kategorii i poziomu wykształcenia (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem	Bezrobotni, którzy			
		stracili pracę	zrezygnowali z pracy	powracają do pracy po przerwie	podjął pracę po raz pierwszy
Ogółem	100,0	55,7	6,4	19,9	18,0
wyższe	100,0	34,9	7,9	44,4	12,7
policealne	100,0	44,9	8,2	22,4	24,5
średnie zawodowe	100,0	53,2	6,2	22,6	18,0
średnie ogólne	100,0	46,6	7,4	25,4	20,1
zasadnicze zawodowe	100,0	58,6	6,9	17,4	16,9
podstawowe i niepełne podstawowe	100,0	58,6	4,8	17,4	19,0
Mężczyźni	100,0	61,3	7,8	13,8	17,2
wyższe	100,0	42,9	8,6	34,3	14,3
policealne	100,0	50,0	25,0	-	25,0
średnie zawodowe	100,0	57,6	9,6	14,6	18,2
średnie ogólne	100,0	48,7	10,3	17,9	20,5
zasadnicze zawodowe	100,0	63,0	7,9	12,5	16,6
podstawowe i niepełne podstawowe	100,0	64,7	5,0	13,0	17,3
Kobiety	100,0	50,4	5,0	25,8	18,8
wyższe	100,0	28,6	3,6	57,1	10,7
policealne	100,0	43,9	4,9	26,8	24,4
średnie zawodowe	100,0	50,4	3,9	28,2	17,6
średnie ogólne	100,0	46,0	6,7	27,3	20,0
zasadnicze zawodowe	100,0	52,5	5,5	24,5	17,5
podstawowe i niepełne podstawowe	100,0	53,0	4,7	21,8	20,8

Źródło: jak do tab. 2.

Wśród bezrobotnych najczęściej było osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (M – 50,5%, K – 34,2%), najmniej z wykształceniem policealnym i wyższym (M – 0,7%, 3,0%, K – 3,3%, 2,3%). Osoby, które straciły pracę dominują we wszystkich grupach bezrobotnych według wykształcenia. Relatywnie najmniej jest ich w grupie osób z wyższym wykształceniem (M – 42,9%, K – 28,6%). Wśród bezrobotnych z wykształceniem wyższym natomiast zwraca uwagę bardzo duży udział tych, którzy po przerwie chcą powrócić do pracy. W grupie kobiet stanowią aż 57,1%, w grupie mężczyzn 34,3%. Z kolei osoby podejmujące pracę po raz pierwszy najczęściej występują wśród bezrobotnych z wykształceniem policealnym, kobiety stanowią 24,4%, mężczyźni – 25,0%. Wśród mężczyzn z tym wykształceniem relatywnie najczęściej występują ci, którzy sami zrezygnowali z pracy (25%).

Bezrobotni to przeważnie ludzie młodzi. Struktura bezrobotnych według wieku jest jednak zróżnicowana, jeśli uwzględnimy wykształcenie. Wśród mężczyzn relatywnie najstarsi są bezrobotni z wyższym wykształceniem. Tylko 23% spośród nich to osoby poniżej 35 roku życia. W pozostałych poziomach wykształcenia blisko połowa bezrobotnych mieściła się w pierwszej grupie (15–34 lata), najmłodszy byli bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym (prawie 60% to osoby w wieku 15–34 lata). Wśród nich też najmniej było osób powyżej 45 roku życia (13%).

Bezrobotne kobiety są młodsze od mężczyzn we wszystkich grupach według wykształcenia, z wyjątkiem osób z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym.

Pozycja kobiet na rynku pracy jest trudniejsza i zdają one sobie z tego sprawę. Świadczyć o tym mogą ich oczekiwania płacowe. Bezrobotne poszukujące pracy na pełnym etacie oczekiwały ofert o zarobkach niższych niż mężczyźni. Płac najniższych, do 2 mln zł, spodziewało się dwukrotnie więcej kobiet (41%) niż mężczyzn (21%). Zarobków najwyższych natomiast, powyżej 4 mln zł, oczekiwały one pięciokrotnie rzadziej (1,9%) niż mężczyźni (9,3%).

5. BIERNI ZAWODOWO

Trudna sytuacja na rynku pracy wyrażająca się przede wszystkim w dużym bezrobociu znajduje wyraz również we wzroście liczby biernych zawodowo. Wyniki BAEL pozwalają scharakteryzować tę populację. Wśród ludności biernej zawodowo zdecydowaną większość (62,5%) stanowiły kobiety, 37,5% mężczyźni. Zaledwie 2% całej grupy poszukiwało pracy, nie

wyrażając jednak gotowości do jej podjęcia. Dalsza część analizy obejmie osoby, które nie poszukiwały pracy. Dominowały trzy przyczyny bierności zawodowej: nieodpowiedni wiek (30,7%), choroba, niesprawność (28,0%) oraz nauka i uzupełnianie kwalifikacji (24,1%). Były one nieco zróżnicowane według płci. Mężczyźni częściej (31,6%) niż kobiety (19,5%) uzupełniali kwalifikacje, częściej (32,9%) niż kobiety (25,1%) tłumaczyli niepodejmowanie pracy chorobą i niesprawnością. Kobiety natomiast nieco częściej (32,3%) niż mężczyźni (28,1%) uzasadniały swą bierność nieodpowiednim wiekiem.

Przyczyny bierności zawodowej były ściśle związane z wiekiem osób niepracujących. Prawie wszyscy (99%), którzy za przyczynę bierności uznali nieodpowiedni wiek mieli 55 lat lub więcej. Częściej były to kobiety. Także choroba i niesprawność stanowiła powód do niepodejmowania pracy głównie przez osoby starsze (55 lat i więcej). Podało go 64,1% mężczyzn i 67,9% kobiet z tej grupy wieku. Trzeba jednak zaznaczyć, że aż 1/3 osób podających tę przyczynę ma mniej lat. Przyczyną bierności wymienianą niemal wyłącznie przez osoby młode była nauka, uzupełnianie kwalifikacji (98% – osoby w wieku do 24 lat). Nie wystąpiło zróżnicowanie według płci. Przyczynę tę wymieniło zaledwie 7 osób w wieku powyżej 35 lat. Bardzo rzadko przyczyną bierności było zniechęcenie bezskutecznością poszukiwania pracy (1,7%), mało było też takich, którzy po prostu nie chcieli pracować (2,5%), przy czym były to głównie osoby starsze. Natomiast 12% biernych zawodowo nie pracowało z powodu obowiązków rodzinnych i związanych z prowadzeniem domu. Prawie wyłącznie (97%) były to kobiety, przy czym ponad połowa z nich miała mniej niż 35 lat.

Wyraźnie widać związek między przyczynami bierności i wykształceniem biernych zawodowo. Ci z najwyższymi kwalifikacjami (wykształcenie wyższe, policealne i średnie zawodowe) nie pracują przede wszystkim z uwagi na nieodpowiedni wiek oraz chorobę i niesprawność. Dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Przyczyną dominującą wśród osób o najniższych kwalifikacjach (wykształcenie podstawowe i niepełne podstawowe) jest w przypadku mężczyzn nauka, uzupełnianie kwalifikacji (42%), a wśród kobiet nieodpowiedni wiek (38%). nieco rzadziej wymieniają one chorobę i niesprawność (26%) oraz uzupełnianie kwalifikacji (24%).

6. UWAGI KOŃCOWE

Zmiany systemowe, które dokonują się w Polsce w ciągu ostatnich kilku lat, dotyczą niemal wszystkich dziedzin życia społecznego i ekonomicznego. Szczególnie dotkliwie odczuwane są zmiany sytuacji na rynku pracy. Z charakteryzującego się chronicznym niedoborem siły roboczej przekształcił się

Bierni zawodowo według przyczyn bierności i poziomu wykształcenia (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem	Osoby poszukujące pracy, ale nie gotowe do jej podjęcia	Osoby nie poszukujące pracy	Przyczyny nieposzukiwania pracy					
				zniechęcenie bezskutecznością poszukiwania pracy	nauka, uzupełnianie kwalifikacji	obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu	nieodpowiedni wiek	choroba, niesprawność	brak chęci do pracy
Ogółem	100,0	2,2	97,8	1,7	23,6	12,0	30,1	27,4	2,5
wyższe	100,0	2,7	97,3	5,1	1,9	16,8	40,9	23,5	8,0
policjalne i średnie zawodowe	100,0	5,2	94,8	3,4	8,9	22,9	24,8	29,4	4,5
średnie ogólne	100,0	3,4	96,6	2,1	29,9	16,1	26,3	18,4	3,1
zasadnicze zawodowe	100,0	4,4	95,6	2,5	5,2	27,1	18,5	38,0	3,0
podstawowe i niepełne podstawowe	100,0	0,9	99,1	0,9	30,7	5,8	33,7	26,1	1,7
Mężczyźni	100,0	1,9	98,1	2,2	31,1	1,0	27,6	32,3	3,4
wyższe	100,0	1,6	98,4	6,5	1,1	2,7	45,9	30,3	10,3
policjalne i średnie zawodowe	100,0	4,1	95,7	4,3	15,1	2,4	29,5	37,8	5,6
średnie ogólne	100,0	2,6	97,0	2,2	42,4	1,7	29,5	22,1	3,5
zasadnicze zawodowe	100,0	4,4	95,6	3,5	7,9	1,5	24,9	52,0	4,5
podstawowe i niepełne podstawowe	100,0	0,9	99,1	1,1	41,5	0,3	26,9	26,8	2,2
Kobiety	100,0	2,3	97,7	1,4	19,1	18,7	31,6	24,5	2,0
wyższe	100,0	3,7	96,3	3,7	2,6	30,7	36,0	16,9	5,8
policjalne i średnie zawodowe	100,0	5,9	91,1	2,8	5,4	34,8	22,1	24,6	3,8
średnie ogólne	100,0	3,5	96,5	2,1	26,0	20,7	26,7	17,1	3,1
zasadnicze zawodowe	100,0	4,6	95,4	1,7	3,1	48,1	13,1	26,4	1,9
podstawowe i niepełne podstawowe	100,0	0,9	99,1	0,8	24,4	9,1	37,6	25,7	1,4

Źródło: jak do tab. 2.

w rynek niedostatecznego popytu na pracę¹¹. Analiza wyników BAEL wskazuje na zróżnicowanie sytuacji mężczyzn i kobiet na rynku pracy w sposób niekorzystny dla kobiet. W warunkach bezrobocia są one grupą społeczną bardziej pokrzywdzoną. Przejawy dyskryminacji kobiet dostrzec można analizując każdą z trzech grup będących przedmiotem badań. Mimo porównywalnego poziomu wykształcenia, kobiety znacznie rzadziej zajmują stanowiska kierownicze, częściej niż mężczyźni są narażone na utratę pracy, trudniej im znaleźć nowe miejsce zatrudnienia i dlatego ich bezrobocie jest częściej długotrwałe. Bezrobotne kobiety są lepiej wykształcone od mężczyzn. Płeć więc w ich przypadku jest silniej dyskryminowana niż poziom wykształcenia. Sytuację, jaka miała miejsce w maju 1994 r. potwierdzają wyniki wielu prowadzonych w ostatnim okresie badań dotyczących bezrobocia¹². Wszystkie skutki bezrobocia są zarówno udziałem mężczyzn, jak i kobiet. Panuje przekonanie, że kobiety łatwiej znoszą bezrobocie, gdyż pozostaje im jeszcze praca związana z wypełnianiem obowiązków domowych i rodzinnych. Takie wyjaśnienie jest uproszczeniem, zwłaszcza w sytuacji kobiet samotnie utrzymujących rodzinę i tych, dla których praca zawodowa zajmuje wysokie miejsce w hierarchii wartości.

Można wpływać na aktywność zawodową kobiet przez odpowiednią politykę dochodową, prorodzinną i kształtowanie określonego modelu rodziny. Polityka ta nie może jednak hamować ogólnego trendu postępu cywilizacyjnego, w którym ukształtowała się, również w krajach wysoko rozwiniętych, wysoka aktywność zawodowa kobiet¹³.

Jadwiga Florczak-Bywalec

ECONOMIC ACTIVITY OF WOMEN IN POLAND

The article analyzes economic activity of women in Poland on the basis of findings of the survey of population's economic activity made by the Central Statistical Office in May 1994.

The analysis shows a differentiated situation of men and women on the labour market, which is unfavourable for women. There were distinguished three groups of women with

¹¹ W. Karpińska-Mizelińska, T. Smuga, *Rynek pracy w procesie transformacji systemowej*, „Gospodarka Narodowa” 1994, nr 1.

¹² Por. D. Graniewska, *Praca i bezrobocie...*; M. Strykowska, *Płeć a praca zawodowa i bezrobocie*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1993, nr 10; W. Krencik, *Zmiany na rynku pracy w roku 1993*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1994, nr 5; A. Kowalska, *Społeczno-ekonomiczne położenie bezrobotnych w Polsce*, „Gospodarka Narodowa” 1994, nr 3; I. Reszke, *Problemy bezrobocia kobiet*, „Studia Socjologiczne” 1991, nr 3.

¹³ Por. M. Maruani, *The Position of Women on the Labour Market. Trends and Developments in the Twelve Member States of the European Community 1983-1990*, Commission of the European Communities, No. 36, 1992.

regard to their activity on the labour market: working, unemployed and economically passive women. Symptoms of discrimination can be discovered when analyzing each of these groups. Although women have a comparable or even a higher level of education than men, they much more seldom hold managerial positions, they are more often than men exposed to loss of jobs and it is more difficult for them to find a new job. That is why unemployment among women is more frequently of longterm character. Unemployed women are better educated than men. In their case, sex is a stronger discriminating factor than level of education.

The situation on labour market presented on the basis of the above mentioned survey is confirmed by the results of many other surveys concerning unemployment. It seems that women should try to help themselves displaying a greater activeness in the socio-economic life and in all issues connected with the labour market.